

Prof. dr. sc. Zdravko Bazdan
Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju, Dubrovnik

UDK 327.82:330.3(497.5)
Pregledni članak

OPTIMALNI MODEL GOSPODARSKE DIPLOMACIJE REPUBLIKE HRVATSKE U KONTEKSTU GLOBALNE OBAVJEŠTAJNE REVOLUCIJE

SAŽETAK

Cilj je rada ukazati na činjenicu da je gospodarska diplomacija relativno novija praksa u međunarodnoj ekonomiji, koja je u ekspanziji posebno od nastanka obavještajne revolucije. U proteklom razdoblju se u globalnim relacijama pokazalo da bez gospodarske diplomacije nema optimalnoga gospodarskog rasta i društvenog razvoja. Važno je napomenuti da bi gospodarska diplomacija trebala biti važna za našu državu i političke elite, ali i za uprave hrvatskih gospodarskih subjekata koji žele proboj na tržišta međunarodne ekonomije. Komparativnom analizom izložena su posebno francuska iskustva. Stoga bi što prije trebalo kopirati praksu onih država koje su uspješne u gospodarskoj diplomaciji. I u nastavne planove i programe - prije svega naših ekonomskih fakulteta - uvesti kolegij Gospodarska diplomacija. Važno je naglasiti kako bi se optimalan model naše gospodarske diplomacije - kojemu bi na čelu bio Predsjednik Republike Hrvatske - temeljio na: Sigurnosno-obavještajnoj agenciji (SOA), obavještajnoj službi Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija, obavještajnoj službi Hrvatske gospodarske komore i obavještajnoj službi Ministarstva gospodarstva, rada i poduzetništva. Model bi podrazumijevao obavještajni podsustav s najmanje dvanaest sastavnica.

KEY WORDS

Sigurnosno-obavještajna služba (SOA), Predsjednik Republike Hrvatske, gospodarska špijunaža, industrijska špijunaža, ECHELON, WATSON SYSTEM, GALILEO

1. Uvodne napomene

Diplomaciju možemo promatrati s četiri stajališta. Prvo: diplomacija je oblik državne djelatnosti usmjerene na subjekte međunarodne zajednice. Važno je naglasiti da je oduvijek špijunaža bila drugi oblik diplomacije, baš kao što je to i rat. Drugo: diplomacija se odnosi i na državnu strukturu koja je u funkciji predstavljanja i održavanja službenih odnosa sa subjektima međunarodne zajednice. Glavne su sastavnice te strukture ministarstvo vanjskih poslova, diplomatska i konzularna predstavništva. Treće: diplomacija označava znanje i vještinu komuniciranja u međunarodnim odnosima. Četvrto: diplomacija je i znanost koja u fokusu ima teoriju i praksu komuniciranja i održavanja međunarodnih odnosa u skladu s Poveljom OUN-a, ali i s drugim njezinim relevantnim dokumentima. Diplomaciju možemo definirati i kao znanstvenu disciplinu u okviru koje se proučavaju načini vođenja vanjske politike u svrhu rješavanja nacionalnih i međunarodnih problema. U tom smislu o diplomaciji kao državnoj djelatnosti, možemo govoriti s tri aspekta. Tada govorimo o:

- » *političkoj diplomaciji*
- » *vojnoj diplomaciji*
- » *gospodarskoj diplomaciji i*
- » *kulturnoj diplomaciji.*

U slučaju političke diplomacije države, članice međunarodne zajednice, stupaju u uzajamne odnose, kao i u odnose s drugim subjektima međunarodne zajednice. Ti odnosi mogu biti bilateralni, plurilateralni i multilateralni. To mogu biti i odnosi s međunarodnim vladinim i nevladinim organizacijama. Na čelu tih organizacija nalazi se, dakako, OUN sa sjedištem u New Yorku i glavnim uredima u Genevi, Nairobiju i Beču. Diplomata koji predstavlja svoju državu na East Riveru politički je diplomat par excellence.

U slučaju vojne diplomacije riječ je, o vezama vojne prirode s jednom, dvjema ili više država. Dakako, ova se vrsta diplomacije može odnositi i na međunarodnu vojnu međuvladinu organizaciju, a najmoćnija takva organizacija jest NATO. Diplomata

koji predstavlja svoju državu u sjedištu NATO-a u Bruxellesu vojni je diplomat par excellence.

U slučaju gospodarske diplomacije riječ je, zapravo, o nastojanju svih djelatnika državne strukture koja ima ingerencije u diplomaciji - ali i u obavještajnoj zajednici - doprinijeti razvoju nacionalnoga gospodarstva. Važno je naglasiti da je omiljeno oružje gospodarske diplomacije - industrijska špijunaža, čiji je cilj – intelektualna imovina. No, važno je praviti razliku između industrijske špijunaže između pojedinih kompanija i gospodarske špijunaže. Naime, da bi se špijunaža smatrala gospodarskom, u njoj mora postojati podrška strane vlade. Dakle, nije dovoljno da neka kompanija pokuša krasti plodove rada sektora istraživanja i razvoja (R & D sector) druge, u pravilu konkurentске kompanije. Iza tih napora mora stajati neka strana vlada.

A prvo djelo iz područja gospodarske diplomacije, napisano je 1648. u vrijeme vladavine Luja 14. Te je godine Jules J. Jusserand na zahtjev dvora napisao Instrukcije za francuske ambasadore. Među tim instrukcijama posebno su bile one koje su se odnosile na Englesku, tada već prvu merkantilističku državu i glavnoga francuskog rivala u međunarodnim odnosima. Potom tek u 20. stoljeću u Njemačkoj u okviru Ministarstva vanjskih poslova, osamostaljuje se resor vanjske trgovine. U njemačkim veleposlanstvima nastupaju atašei za trgovinu, financije, poljoprivredu i šumarstvo. Godine 1924. u SAD-u, za vrijeme administracije Calvina Coolidgea, na prijedlog Johna Jacoba Rogersa, kongresnika iz Massachusettsa, prihvaća se tzv. Rogersov zakon (The Rogers Act), kojim se objedinjuje diplomatska i konzularna služba te stavlja pod nadležnost Bijele kuće s tim da dobiva zadaću i «zaštite nacionalnih gospodarskih interesa u inozemstvu».

Prvo djelo koje je u naslovu imalo sintagmu «gospodarska diplomacija» napisao je 1985. ruski znanstvenik Igor A. Ornatski.¹ Drugo djelo iz ovoga područja napisao je 1998. francuski znanstvenik Guy Carron de la Carrière pod naslovom Gospodarska diplomacija – diplomat i tržište.² S vremenom se zbog rusko-francuskog utjecaja uvriježila sintagma

1 *Ekonomičeskaja diplomatia, Meždunarodnie otnošenija, Moskva.*

2 *La diplomatie économique – Le diplomate et le marché, Economica – Collection Diplomatie, Paris.*

– gospodarska diplomacija, no u anglosaksonskoj terminologiji se koristi izraz međunarodni biznis ili trgovinska diplomacija (International business ili Trade diplomacy). U biti, i jedan i drugi pristup ima isti cilj: prikupljati informacije i u bilateralnoj i multilateralnoj diplomaciji osigurati promociju i razvoj nacionalnoga gospodarstva. Napomenuli bi da se ciljevi gospodarske diplomacije nalaze u drugim državama, ali da cilj može biti i određena međunarodna međuvladina organizacija. Najvažnije su organizacije ovoga tipa specijalizirane organizacije OUN-a, kao što su: Međunarodna organizacija rada (ILO), Skupina Svjetske banke (WBG) s pet afilijacija, Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo (WIPO), a posebno Svjetska trgovinska organizacija (WTO) – koja je po svome značenju diplomatski forum par excellence i koji sa 153 gospodarstva država članica predstavlja preko 95% svjetske trgovine. Konačno, u slučaju kulturne diplomacije, riječ je o kulturnim vezama jedne države s jednom, dvijema ili s više država u cilju promicanja nacionalne kulture na međunarodnom planu. Također to mogu biti i odnosi s međunarodnim vladinim organizacijama. Najvažnija takva organizacija je, dakako, UNESCO sa sjedištem u Parizu.

Inače, kardinal Richelieu, državnik koji je od 1624. do 1642. vladao Francuskom za interese Luja 13., osnovao je 1626. prvo ministarstvo vanjskih poslova u svijetu. A prva država koja je koristila gospodarsku diplomaciju u svijetu bila je dugovječna Dubrovačka Republika. Pored toga što su patriciji Republike imali dužnost, ali i interes, baviti se gospodarskom diplomacijom, prvi su u svijetu utemeljili centar za prikupljanje, sortiranje, obradu i korištenje informacija o «neprijateljskoj strani». Zapravo, njezin Senat je na svojoj sjednici od 12. kolovoza 1301. formirao tri centra, i to: Centar za fortifikacije i sigurnost, Centar za naoružanje i središnjicu za obavještajnu službu, koja je nazvana Centar za skupljanje vijesti i informacija. Ključni ljudi ovoga posljednjeg centra bili su plemići Miho Procula, Pero Prodanelli i Marin Držić. Republika je uskoro imala 1.400 agenata koji su u trećim državama prikupljali političke, vojne i gospodar-

ske informacije.³ U tom su cilju osnovali jednu od najrespektabilnijih mreža diplomatskih predstavništava. Najdalja dva diplomatska predstavništava su osnovali u 16. stoljeću u svojoj koloniji u Goi i Gvendolinu u Indiji. U vrijeme uspona Dubrovačke Republike u prvoj polovini spomenutog 16. stoljeća, raspolagali su na Ponentu sa 44, a na Levantu sa šest konzulata. A u drugoj polovini 18. stoljeća, kada Dubrovačka Republika bilježi svoj najveći uspon u međunarodnoj trgovini i pomorstvu, taj se broj popeo na preko 80 konzulata. Pored toga, imali su i pet stalnih diplomatskih predstavnika u europskim prijestolnicama. Važno je znati da je senjorija Dubrovačke Republike tražila od svojih poklisara da u inozemstvu prije svega potiču razvoj trgovine i pomorstva. Gospodarska diplomacija bila je nesumnjiv razlog velikoga gospodarskog uzleta Republike. Knez i senatori u Gradu te diplomati i konzularni predstavnici u inozemstvu – svi su bili u funkciji merkantilističkog modela gospodarskog rasta Dubrovačke Republike. U međunarodnoj trgovini poticali su korištenje dubrovačke valute, uz napomenu da je dubrovačka kovnica neprestano radila u dugom razdoblju od 1297. do 1803. Godine 1395. sastavili su najstariji ugovor o pomorskom osiguranju, a dubrovački pomorski Zakonik o osiguranju (*Ordo super assecuratoribus*) iz 1568. najstariji je takav na svijetu.⁴ Sve je to dovelo do uzleta Dubrovačke Republike, koji je zaustavljen 1806., kada je francuska vojska umarširala u Grad. Kraj je uslijedio 1808. kada je de iure prestala postojati zahvaljujući potezu pera Napoleona I. Bonaparte.

2. Gospodarska diplomacija – nova znanstveno-nastavna disciplina

Gospodarsku diplomaciju možemo definirati kao noviju teorijsko-praktičnu disciplinu koja predstavlja specifičnu interakciju: (1) klasične diplomacije, (2) ekonomske znanosti, (3) metoda i tehnika pregovaranja s inozemnim partnerima, (4) odnosa s javnošću (*public relations*) te (5) prikupljanja in-

3 Dedijer, S., Ragusa Intelligence and Security (1301-1806): Model for Twenty-First Century?, *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, Vol. XV, No. 1, Spring 2002., p. 57

4 Glasovito osiguravajuće društvo Lloyd's of London nastalo je nakon 1690. kada je Edward Lloyd otvorio svoju coffee house.

formacija. Te informacije mogu biti one iz tzv. otvorenih, poluotvorenih i zatvorenih izvora u državi penetracije. Važno je da su to informacije koje mogu pomoći prodoru gospodarskih subjekata matične države na globalno tržište. Sa svojim predmetom i metodom izučavanja, gospodarska bi diplomacija kod nas, prije svega na ekonomskim fakultetima, trebala što prije postati znanstveno-nastavni kolegij uključen u nastavne planove i programe.

Inače, gospodarska diplomacija ima tri cilja. To su:

- » *zaštititi nacionalni gospodarski interes*
- » *pribaviti gospodarske informacije i*
- » *pobijediti u gospodarskim konfliktima.*

Glavni promotori gospodarske diplomacije kod nas trebali bi biti naši najviši politički dužnosnici. Oni, zapravo, tijekom boravka u inozemstvu postaju – gospodarski diplomati. Imaju zadaću reklamirati i prodavati proizvode i usluge gospodarskih subjekata svoje države te osigurati da upravo oni dobiju poslove na globaliziranom tržištu. Po hijerarhiji spomenuti politički dužnosnici su: (1) predsjednik države, koji je u našem sustavu sukreator vanjske politike i čelnik sigurnosno-obavještajne zajednice, (2) predsjednik/predsjednica vlade, (3) ministar vanjskih poslova i europskih integracija, (4) predsjednik Hrvatske gospodarske komore⁵ i (5) ministar gospodarstva, rada i poduzetništva⁶ te svi niže pozicionirani visoki dužnosnici navedenih institucija kao i svi naši dužnosnici i djelatnici diplomatskih i konzularnih predstavnika u inozemstvu. No ovoj skupini trebaju pripadati i dužnosnici i djelatnici drugih ministarstava koji mogu pridonijeti promociji nacionalnih gospodarskih subjekata u inozemstvu, prije svega, oni u Ministarstvu financija, Ministarstvu mora, prometa i infrastrukture te u Ministarstvu turizma i posebno, oni u Hrvatskoj turističkoj zajednici, koja ima 16 predstavništava i urede u: Amsterdamu, Beču, Birkebørgu (Danska), Bratislavi, Bruxellesu, Budimpešti, Frankfurtu, Londonu, Ljubljani, Parizu,

Pragu, Milanu, Moskvi, New Yorku, Stockholmu i Zürichu.

Dakle ulogu prvoga gospodarskog diplomata ima sam predsjednik Republike Hrvatske. No ovo nameće još jedno važno pitanje, a to je: da li je konačno došlo vrijeme da se: veleposlanici, otpravnici poslova, opunomoćeni ministri, ministri savjetnici, prvi, drugi i treći tajnici, a da ne govorimo o atašeima za gospodarstvo – imenuju prema sposobnosti, a ne prema zaslugi u politici? Dakako, ovo retoričko pitanje možemo sažeti u zaključak: konačno je došlo vrijeme da na spomenuta mjesta odlaze sposobni, a ne podobni. Uvjereni smo da je došlo vrijeme da iz Ministarstva inozemnih poslova i europskih integracija u svijet idu mladi i adekvatno obrazovani kadrovi, a ne da se na veleposlanička mjesta imenuju osobe koje ništa ne znaju o međunarodnom pravu, međunarodnoj politici i međunarodnoj ekonomiji. U svijet treba slati samo one koji su adekvatno obrazovani, tečno govore jezik države penetracije, koji vladaju vještinama gospodarske diplomacije i koji se žele dokazati u diplomaciji na globalnoj sceni, uz napomenu da postoje metode mjerenja njihove produktivnosti. Rezultate njihovoga rada moguće je izmjeriti i kvalitativno i kvantitativno, kao što to radi austrijska gospodarska diplomacija. Nesumnjivo je da će upravo zbog toga i kod nas doći vrijeme kada će veleposlanstva, konzulati i stalne misije biti mjesta povećane produktivnosti rada, a ne da su još uvijek predominantno mjesta ostracizma i oaze nestručnosti, nerada i plandovanja a sve zbog nepotističkih ili stranačkih zasluga u domovini.

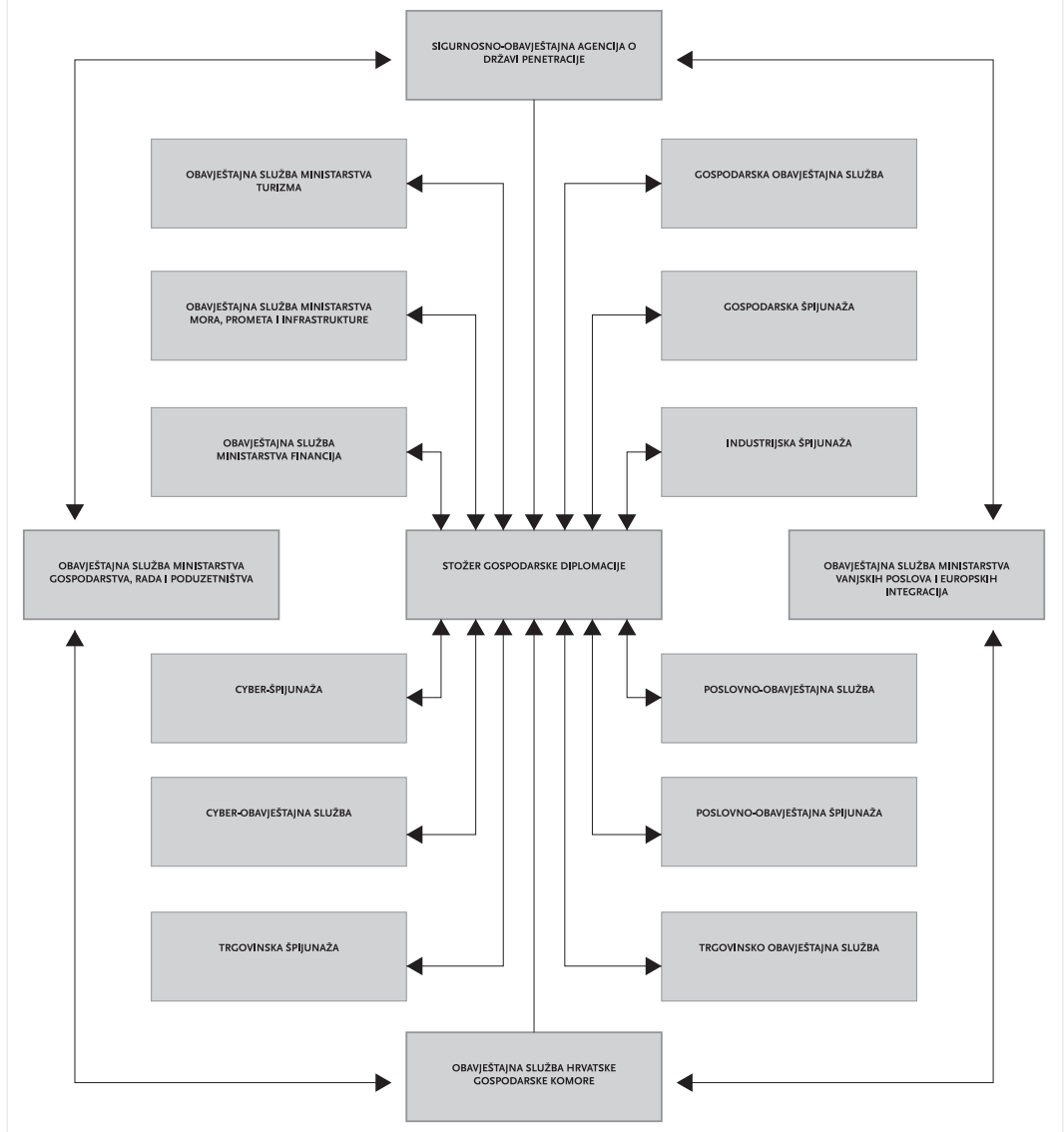
U prezentiranoj Shemi 1. navedeni su segmenti optimalnog modela gospodarske diplomacije Republike Hrvatske, koji se, zapravo, sastoji od četiri glavne sastavnice. To su:

- » *Sigurnosno-obavještajna agencija koja ima zadaću*

5 Dakako, skupa s čelnicima predstavništava u šest europskih gradova, i to u: Bruxellesu, Sarajevu, Banjoj Luci, Mostaru, Beogradu, Kotoru i Prištini.

6 Ima zadaću: «poticati domaću proizvodnju i izvoz, domaća i inozemna ulaganja te nastup na inozemnim tržištima»

Shema 1: Optimalni model gospodarske diplomacije Republike Hrvatske

opskrbiti Stožer gospodarske diplomacije relevantnim informacijama - o državi penetracije (country intelligence). Naime stožer gospodarske diplomacije, prije svega, mora poznavati onu strukturu određene države prema kojoj se želi nastupati. To može biti određeni sektor, grana, tvrtka, kompanija, korporacija ili konkretna osoba. Mora se znati da je to startna pozicija gospodarske diplomacije te prije

nastupa u određenoj državi, stožer gospodarske diplomacije mora raspolagati relevantnim informacijama ovoga tipa,

- » obavještajna služba Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija
- » obavještajna služba Hrvatske gospodarske komore i
- » obavještajna služba Ministarstva gospodarstva rada i poduzetništva.

Pored toga, taj optimalni model ima i podsustav od dvanaest sastavnica. To su:

- » *gospodarska obavještajna služba (economic intelligence)*
- » *gospodarska špijunaža (economic espionage)*
- » *industrijska špijunaža (industrial espionage)*
- » *poslovno-obavještajna služba (business intelligence)*
- » *poslovno-obavještajna špijunaža (business espionage)*
- » *trgovinsko-obavještajna služba (commercial intelligence)*
- » *trgovinska špijunaža (commercial espionage)*
- » *cyber-obavještajna služba (cyber intelligence)*
- » *cyber-špijunaža (cyber espionage)*
- » *obavještajna služba Ministarstva financija*
- » *obavještajna služba Ministarstva mora, prometa i infrastrukture i*
- » *obavještajna služba Ministarstva turizma.*

Funkcija naše gospodarske diplomacije preko mreže diplomatskih i konzularnih predstavništava Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija te preko predstavništava Hrvatske gospodarske komore i Hrvatske turističke zajednice je:

- » *osigurati najpovoljnije uvjete za vanjsko-trgovinsku razmjenu naše države*
- » *utjecati na prilagodavanje unutarnjega pravnog i gospodarskog sustava značajnog za privlačenje inozemnih izravnih i neizravnih investicija*
- » *ostvariti gospodarsko povezivanje s državom penetracije i njezinim gospodarskim subjektima*
- » *utemeljiti stalnu komunikaciju s nadležnim resorima i službama i s najvažnijim nacionalnim poslovnim subjektima države penetracije*
- » *potaknuti donošenje mjera za stimuliranje izvoza kao i kontrolu prometa kapitala u cilju realizacije strategije naše države prema državi ili državama penetracije*
- » *svakodnevno prikupljati i obrađivati informacije iz otvorenih izvora te analizirati individualne gospodarske i političke prilike u državi ili državama*

penetracije, a koje su najvažniji trgovinski partneri naše države

- » *stalno prikupljati i obrađivati informacije iz otvorenih izvora i analizirati individualne gospodarske i političke prilike u državama koje mogu postati najvažniji trgovinski partneri naše države*
- » *prikupljati i analizirati informacije od strateške važnosti za gospodarstvo naše države*
- » *analizirati komparativne prednosti država kao i konjunkturne tendencije u međunarodnoj ekonomiji*
- » *uspostaviti i održavati poslovne kontakte s gospodarskim subjektima kao i s nadležnim resorima države penetracije*
- » *organizirati udio gospodarskih subjekata naše države na međunarodnim natjecajima za projekte (tenderi)*
- » *organizirati predstavljanje naših gospodarskih subjekata na izložbama i sajmovima kao i na specijaliziranim gospodarskim manifestacijama u državi penetracije*
- » *organizirati stručne seminare, okrugle stolove, radionice, konferencije i izložbe o gospodarskim potencijalima naše države u državi penetracije*
- » *aktivno zastupati naše gospodarstvo putem predavanja i izlaganja na stručnim seminarima, okruglim stolovima, radionicama, konferencijama i promotornim izložbama o gospodarskim potencijalima i potencijalnim partnerima gospodarskih subjekata naše države u državi penetracije*
- » *organizirati razmjene gospodarstvenika naše države s gospodarstvenicima države penetracije*
- » *stalno komunicirati s medijima države penetracije na temama kao što su: gospodarski potencijali i nastup gospodarskih subjekata naše države na tržište države penetracije, pomoć u promociji gospodarskih subjekata države penetracije na svjetsko tržište itd.*
- » *objavljivati stalne i povremene publikacije te monografije namijenjene gospodarskim subjektima i ustanovama države penetracije*
- » *voditi bilateralne, plurilateralne i multilateralne gospodarske pregovore u državi penetracije, a u koje ubrajamo: trgovinske, poslovne, tehnološke i znanstvene pregovore*
- » *sudjelovati u izradi deklaracija, konvencija i sporazuma o međudržavnoj gospodarskoj suradnji*

» *aktivno sudjelovati u radu međunarodnih konferencija i specijaliziranih agencija OUN-a koje u fokusu imaju gospodarski rast i društveni razvoj međunarodne zajednice, a to su već spomenute: Međunarodna organizacija rada, Skupina Svjetske banke, Međunarodna organizacija za intelektualnu svojinu, a posebice Svjetska trgovinska organizacija.*

U Velikoj Britaniji nije moguće postati veleposlanikom ukoliko pretendent na tu funkciju nije u diplomatskom predstavništvu prethodno vršio funkciju gospodarskog diplomata, tj. radio na gospodarskim ili financijskim poslovima. Još jedan podatak: sadašnja administracija Baracka Obame smatra da su gospodarski diplomati NR Kine u SAD-u najagresivniji te da njihovi obavještajci u domovini vode pravi rat preko osobnih računala (cyber-war) s namjerom da dodu u posjed poslovnih tajna gospodarskih subjekata SAD-a. To isto Kinezi čine i kada su u pitanju vladine ustanove SAD-a. Amerikance zabrinjava trend pa NR Kinu smatraju najvećom prijetnjom ove vrste. Zabrinjavajuće je i to da neki članovi kineske vlade drže kako je gospodarska špijunaža legitimno sredstvo u borbi za svjetsko tržište. U tom kontekstu administracija Georga Busha je još 2007. utemeljila tzv. Američko-kinesku komisiju za praćenje gospodarstva i sigurnosti (US-China Economic and Security Review Commission) čiji su članovi kongresnici, sinolozi i eksperti za gospodarsku špijunažu i kontrašpijunažu, a CIA je 2009. procijenila da je zbog gospodarske i industrijske špijunaže SAD prethodne, 2008., izgubio između 150 i 300 milijarda USD.

3. Francuzi su otvoreni i uporni

Početkom 20. stoljeća poslanik Francois Nobimer u francuskoj je skupštini tumačio kako su «zadaci aparata inozemnih poslova Francuske – zaštita i predstavljanje francuskih kompanija u inozemstvu i prikupljanje informacija o tržištu drugih država». Od 1903. Ministarstvo za gospodarstvo i financije utemeljilo je mrežu u inozemstvu u cilju promoviranja francuske vanjske trgovine. Pred Drugi svjetski rat Henry Hauser, profesor na Sorboni objavljuje knjigu pod naslovom Ekonomija i diplomacija (Economie et diplomatie). U njoj traži raskid s «udvorničkom diplomacijom». Zalaže se da diplomacija

promiče francuske gospodarske interese te u tom smislu predlaže osnivanje škola za diplomate u kojima će u fokusu biti ekonomske teme, koje moraju postati prioriteta za diplomatsku službu. «Ekonomija za diplomaciju» je njegov slogan. Nakon Drugoga svjetskog rata većina francuskih ministarstava je utemeljila svoje međunarodne ustanove koje su doprinosile povećanju vanjske trgovine. No tek s Charlesom de Gaulleom Francuska kreće prema gospodarskoj diplomaciji, u kojoj gospodarska špijunaža dobiva značajno mjesto. Naime de Gaulle je 1962. odobrio agresivno globalno prikupljanje gospodarskih i tehnoloških informacija za interese francuskih kompanija kako bi što bolje parirale američkim transnacionalnim korporacijama na svjetskom tržištu, posebno u Europi, koju je definirao od Atlantika do Urala. Ipak veliki zamah francuskoj gospodarskoj diplomaciji 1970-ih je godina dala kompjutorska revolucija. Koja je, doduše, u prvi plan izbacila SAD. Početkom 1980-ih nova francuska politička elita snažno se oslanja na sve varijante gospodarske diplomacije, posebno na gospodarsku špijunažu. Naime Francois Mitterrand, koji je na čelo Francuske došao 1981. dao joj je snažan impuls. Od početka je bio zagovornik da u međunarodnoj gospodarskoj utakmici ne smije biti milosti te da su sva sredstva dopuštena. Za to je počeo od samoga početka koristiti staru praksu francuske diplomacije, a ta je: krajem svakoga ljeta u Ministarstvu vanjskih poslova (Quai d'Orsay) okupe se svi veleposlanici i šefovi konzularnih predstavništava s predsjednikom republike, ministrom vanjskih poslova i ministri- ma najvažnijih resora. Naime, na tim savjetovanjima, koje traje i po nekoliko dana, počeli su se određivati vanjsko-političko-trgovinski prioriteta za sljedeće kratkoročno i srednjoročno razdoblje. Na savjetovanju održanom 1982. veleposlanicama i konzularnim predstavnicima F. Mitterrand je izjavio da: «ubuduće apsolutni prioritet u njihovim aktivnostima treba dobiti gospodarska diplomacija». A odmah na početku svoga mandata odobrio je obavještajnoj službi - koja od 1947. nosi naziv Glavna uprava vanjske sigurnosti (Direction Générale de la Sécurité Extérieure – DGSE)⁷ - korištenje «svih

7 Francuska kontraobavještajna služba nosi naslov Centralna uprava za unutarnju obavještajnu službu (Direction centrale du renseignement intérieur – DCRI).

sredstava» kako bi se došlo do korisnih informacija za francuske kompanije, uključujući i špijuniranje «svih izvora», uključujući, dakako, i one američke. Kasnije će Pierre Marion, koji je vodio Glavnu upravu vanjske sigurnosti od lipnja 1981. do studenog 1982., javno izjaviti da su u njegovom mandatu postavljani mikrofoni – među ostalim - u prvu klasu Concordea na liniji Pariz – New York – Pariz, kako bi mogli snimati razgovore američkih biznismena kada su iz Amerike letjeli za Pariz na pregovore ili potpisivanje poslovnih ugovora s francuskom stranom. Također je obznanio da su Amerikancima postavljali mikrofone i u hotelske sobe s istim ciljem, a transkripte razgovora žurno su dostavljali onoj francuskoj kompaniji o kojoj je bilo riječi, tj. čiji su predstavnici za nekoliko sati ili sljedećega dana, imali zakazan poslovni sastanak s američkim biznismenima. Također je P. Marion priznao da su snimali i razgovore američkih biznismena koji su se iz Pariza vraćali u New York nakon preliminarnih razgovora, parafrano ugovora ili potpisanog pisma namjere dakle u fazi kada poslovi još službeno nisu bili zaključeni. Dostavljali su transkripte onoj francuskoj kompaniji o kojoj je bilo riječi, kako bi se njezina uprava mogla ravnati u pregovorima na sljedećem poslovnom sastanku. Inače, P. Marion je autor rečenice upućene Amerikancima: «Morate shvatiti da, dok smo saveznici u obrani, mi smo također konkurenti u svjetskom gospodarstvu».

Potom je u okviru Ministarstva vanjskih poslova utemeljen Centar za analizu i predviđanja (Centre d'Analyse et Prevision – CAP) koji je dobio zadatak proučavanja i tzv. ukrštavanja analiza važnih francuskih ministarstava te izrade finalne analize koja ide ministru vanjskih poslova. Nakon toga se obrađena finalna analiza se predaje predsjedniku države, a ovaj je prosjeđuje predsjedniku vlade. Spomenuta knjiga G. Carrona de la Carrière bila je namijenjena budućim francuskim diplomatima, zapravo, gospodarskim diplomatima – veleposlanicima francuskoga gospodarstva u međunarodnoj ekonomiji. A već godinu dana prije toga, u Parizu se 1997. osniva Škola za ekonomsko ratovanje (Ecole de Guerre Economique – EGE). Osnivači su bili tri velika znalca iz područja gospodarske obavještajne službe, a to su: brigadni general Jeann Pichot Duc-

los, Christian Harbulot i Christian de Saint Semin. Škola se i danas reklamira kao: «Prva europska obrazovna ustanova koja nudi praktičnu nastavu o metodama napada i obrane upravama kompanija koje su izložene globalizaciji». Za svoj promotivni PR slogan, uzeta je izreka Napoleona I. Bonaparte koja glasi: «Biti pobijeden je moguće opravdati, ali biti iznenađen je neoprostivo». Na ovoj obrazovnoj ustanovi, diplomacija se podijelila na:

» *političku diplomaciju i*

» *gospodarsku diplomaciju.*

A u pogledu «ratovanja» izučava se:

» *ratovanje vojnim sredstvima*

» *ratovanje političkim sredstvima i*

» *gospodarsko ratovanje.*

Dakako, težište je na ovom trećem vidu ratovanja, koje je usvojilo kategorijalni aparat ratovanja vojnim i političkim sredstvima. Zapravo, ova škola ima za cilj pripremiti visokostručne diplomate za poslove koji ih čekaju u vremenu globalizacije. A to je rat – samo drugim sredstvima. Navedene 1997. tadašnji francuski predsjednik Jacques Chirac je naglasio da ga nije sramota, ako može doprinijeti prodaji francuske robe u svijetu. Pred svoje putovanje u Brazil iste godine izjavio je: «Kad putujem u inozemstvo, nemam nikakvih predrasuda. Idem prodavati francuske proizvode».⁸ Čitav svoj poduhvat nazvao je sloganom: Francuski osvajački duh. Stoga je u Brazilu omogućio EDF-u (Electricite de France) dobivanje udjela u brazilskoj kompaniji Light koja se bavi opskrbom električnom energijom. Omogućio je da se francuski lanac Carrefour proširi na čitav Brazil i da Renault izgradi tvornicu za sklapanje modela Megane u brazilskoj državi Parana. A tijekom svojega posjeta Slovačkoj, isposlovao je da EDF gradi dalekovodnu mrežu. Iste 1997. u Shanguju u NR Kini otvorio je gospodarsku izložbu France '97. Tom prilikom Francuzi su potpisali ugovor za prodaju trideset zrakoplova tipa Airbus i deset zrakoplova tipa ATR. Potpisan je i joint venture ugovor kojim je utemeljena Sino-europska kompanija za potrebe izgradnje sto zrakoplova za kinesku obalnu

8 He knows how to do it, The Economist, December 23, 1997, p. 34

službu. Također je ugovoreno da se EDF uključi u izgradnju hidro i termo-centrala, dok je francuska osiguravajuća kompanija AXA dobila licencu za djelovanje na ogromnom kineskom tržištu. Zbog gospodarske diplomacije J. Chiraca, procijenjeno je da je 1996. i 1997. francusko gospodarstvo uprihodovalo 30.9 milijarda US dolara. Nakon NR Kine organizirana je iste godine gospodarska izložba u Južnoj Africi, sljedeće 1998. u Čileu itd. A nakon ovih uspješno organiziranih francuskih gospodarskih izložaba, na kojima je polučen izuzetan finansijski rezultat, *The Wall Street Journal* je J. Chiraca nazvao «prvim gospodarskim diplomatom svijeta». Ipak, važno je navesti da je francusko gospodarstvo peto najrazvijenije u svijetu te da Francuzi imaju drugu po veličini diplomatsku mrežu na svijetu. Tako posjeduju gospodarske odjele u 154 veleposlanstva i u dvadeset stalnih predstavništava. Imaju raspoređene gospodarske diplomate u još devedeset konzulata, raspolazu sa 169 služba za gospodarsku ekspanziju i sa 78 predstavništava francuskih gospodarskih i industrijskih komora u 65 država.⁹ Što sve, dakako, sponzorira francuska Glavna uprava vanjske sigurnosti. Važan je podatak da francuska vlada omogućava završenim vojnim pitomcima tehničkih, ekonomskih i ostalih akademija služiti ili u oružanim snagama ili u francuskim gospodarskim subjektima ili francuskim ustanovama u inozemstvu.

4. Austrijski primjer s modelom mjerenja produktivnosti gospodarskog diplomata

Austrija je svoju gospodarsku diplomaciju osnovala neposredno nakon Drugoga svjetskog rata. Nositelj je Austrijska gospodarska komora. Dakle, mreža je financirana od tvrtki, a ne iz proračuna, a poznato je da kada se ovakvi poslovi optimalno financiraju iz proračuna, da postoji određena autonomnost, tj. manja efikasnost. U austrijskom primjeru sustav je od početka depolitiziran. To znači da se model zasniva na odsustvu miješanja politike u strukturna pitanja gospodarske diplomacije. Dakle, kadrovanje i strategija su u nadležnosti struke, a ne politike. Inače, zaposlenost se u sustavu Gospodarske komore definira kao karijera u području gospo-

darske diplomacije, što onemogućava da se u sustav zaposli netko iz politike. To omogućava sigurnost zaposlenicima jer imaju jasnu budućnost i perspektivu. No austrijska se gospodarska diplomacija se ipak ne odriče politike. Ona je dobrodošla u onim državama gdje politika igra važnu ulogu u gospodarstvu. Zorni primjer je Republika Hrvatska.

Austrijanci su s gospodarskom diplomacijom započeli osnivanjem ureda za vanjsku trgovinu. Tako npr. sredinom prošlog desetljeća u svijetu su imali 70-ak takvih ureda. Nadalje, to je vrijeme kada su imali izraženu neravnotežu između uvoza i izvoza. Dakako, na štetu Austrije. Tada su pojačali aktivnosti te su počeli povećavati broj ureda, izgrađivši snažnu mrežu, koja se danas sastoji od 108 ureda za vanjsku trgovinu u svijetu. Mreža ima zadaću realizaciju izvozne, ali i internacionalizacijske ofenzivne strategije. Naime, radi se o tome da im je ta mreža u funkciji ne samo povećavanja izvoza, nego i izvoza investicijskog kapitala. Zapravo, zadatak austrijske gospodarske diplomacije je intenzivirati gospodarsku suradnju između Austrije i sjedišta Ureda za vanjsku trgovinu u državi penetracije. Dakako, primarni je cilj povećati prisustvo austrijskih kompanija u toj državi penetracije, kako bi se povećala vanjska trgovina između Austrije i te države. Ili, kako bi Austrija izravnala postojeći trgovinski deficit.

Samo u Hrvatskoj Ured za vanjsku trgovinu Austrijske gospodarske komore ostvari preko dvadeset tisuća kontakata na godinu, u prosjeku oko pedeset kontakata na dan. Pored toga organiziraju oko pedeset gospodarskih događaja na godinu. I uvijek su, dakako, spremni pomoći austrijskim tvrtkama. To se radi lobiranjem u Republici Hrvatskoj, za koje – diplomatski tvrde – da ipak nije ključno. Napominju kako je uvijek krucijalno poštivati granice. Na čelu Ureda za vanjsku trgovinu nalazi se karijerni gospodarski diplomat. Inače ovaj je tip austrijske gospodarske diplomacije 2009. Austrijska gospodarska komora financirala sa znatno većim iznosom od polovice sredstava. Ti su se troškovi kretali oko 70 milijuna eura. Sve su to bili razlozi što je Austrija postala «izvoznom državom», čiji je izvoz 2008. iznosio 120 milijarde eura.

Austrijski sustav je karakterističan po tome što je depolitiziran i ne ovisi o tome tko je na vlasti i

9 C. Smith, L'Oréal chief puts brave face on crisis, *The Wall Street Journal*, September 26, 2009, p. 2

tko će sutra doći na vlast. Također uredi u državi penetracije izravno su odgovorni tvrtkama koji se lako mogu požaliti centrali u Beču. Svakako da je mjerenje rezultata djelatnika gospodarskih diplomata u uredima u državama penetracije veoma važno pitanje zbog toga što je ono veoma teško, ali je ipak moguće. Naime svaki ured u državama penetracije ima svoj godišnji cilj koji se mora postići, kako bi mu se rad na godišnjoj razini mogao ocijeniti uspješnim. Tu je i godišnji proračun ureda, koji je isto tako pokazatelj učinkovitosti. Pored toga, mjere se i brojevi kontakata koji se ostvare na dnevnoj, tjednoj, mjesečnoj i godišnjoj razini. Broj kontakata jednog ureda uspoređuje se s brojem kontakata drugih ureda u regiji, kontinentu i svijetu. Pored toga, mjeri se i broj organiziranih događaja i prezentacija, kao i broj ugovora koji su zaključeni na njima. Konačno, tu je i glavni softver koji se zove CMS (Content Management System)-softver. Naime riječ je o softveru «sustava za upravljanje sadržajem» koji omogućava uvid u rad svakoga od djelatnika ureda.

Austrijska je strana bila predložila Republici Hrvatskoj da Hrvatska gospodarska komora uđe u njezin kompletni sustav gospodarske diplomacije. U tom smislu hrvatska strana je trebala uložiti novac, a za uzvrat bi joj Austrijski ured za vanjsku trgovinu stavio na raspolaganje svoju svjetsku mrežu. Pored toga Austrijanci su se ponudili da za potrebe hrvatske izvozne strategije osmisle model ekspanzije hrvatskoga gospodarstva na svjetsko tržište.¹⁰ No, do 23. studenog 2009. – kada smo završili s ovim istraživanjem - hrvatska strana nije bila prihvatila navedeni prijedlog.

5. Globalna obavještajna revolucija i globalni špijunski sustavi: ECHELON, GALILEO i WATSON SYSTEM

Prvi koji je pokrenuo obavještajnu revoluciju bio je Amerikanac Sherman Kent, profesor povijesti na Sveučilište Yale. Godine 1949. napisao je rad pod naslovom Strategijska obavještajna služba za američku svjetsku politiku. U fokus je stavio analizu obavještajnog rada, naglasivši da je kod toga najvažnije: znanje, organizacija i djelovanje. Naglašavao je da obavještajna služba ima prvenstveni zadatak zaštititi političku i vojnu komponentu nacionalnog interesa, ali da u to područje spada i zaštita gospodarskog interesa SAD-a. Nakon toga prva je u tom pravcu krenula uprava General Electric Company, koja je u međuvremenu razvila jedan od najvećih centara gospodarsko-obavještajne službe na svijetu i nije slučajno da je i danas najmoćnija transnacionalna korporacija na svijetu.¹¹

Nakon što su Steven Jobs i Stephen Wozniak osnovali Apple Computer, ponudivši tržištu osobno računalo Apple II. i nakon što je IBM plasirao osobno računalo Macintosh, u razdoblju od 1975. do 1984., dogodila se informatička revolucija. A kada je 1996. internet, skupa s world wide webom ušao u uporabu za sve građane svijeta, stvorio se «informatički prostor u realnom vremenu» i uporišna točka obavještajne revolucije, te mogućnost ratovanja za informacije preko interneta (cyber-war) ili špijuni-ranje preko komunikacijskih mreža (net espionage), uključujući i internet. Ipak, ta četvrta revolucija silno je povećavala produktivnost rada kod onih gospodarskih subjekata koji su imali inteligentnu upravu. Takve uprave masovno su osnivale obavještajne centre – shvativši da oni nisu trošak, nego investicija. No, bilo je vizionara i prije toga. Jedan od takvih je bio i profesor Stevan Dedijer, koji je još 1972. počeo zastupati tezu da u vojnu i političku dimenziju obavještajne službe treba uključiti i ekonomski aspekt. Tvrdio je da bez snažne ekonomske baze niti jedna država – pa ni SAD - nema kapacitet optimalnoga vojnog i političkog obavještajnog djelovanja. Izuzeće su, dakako, diktature. Tvrdio je da će

¹⁰ Razgovor s Peterom Hasslacherom, direktorom Austrijskog ureda za vanjsku trgovinu u Hrvatskoj: Na gospodarsku diplomaciju Austrija će ove godine potrošiti 70 milijuna eura, Lider Press, 5. lipnja 2008., str. 7.

¹¹ Ipak, prve takve centre ustanovile su početkom 20. stoljeća: Tire & Rubber Company, United Fruit Company iz SAD-a i I. G. Farbenindustrie A. G. iz Njemačke.

gospodarska špijunaža biti velika tema 21. stoljeća te da će napredovati samo one države čije elite to na vrijeme shvate.¹²

Dakako, već je navedeno: špijunaža se smatra gospodarskom, kada se iza nje nalazi strana vlada. Podsjetili bismo: u međunarodnoj ekonomiji državno špijuniranje u korist svojih gospodarskih subjekata poznato je još od babilonskog cara Hamurabija. Posebno je bilo aktualno u razdoblju merkantilizma, ali, gospodarska špijunaža nikada nije bila tako prisutna na međunarodnoj sceni kao što je danas. Koriste je u borbi za svjetsko tržište najrazvijenije kapitalističke države, posebno kada je u pitanju tzv. dual-use tehnologija, koja može imati i civilnu i vojnu primjenu. Inače, sve to pokazuje da političko jedinstvo, prijateljstvo i kompatibilna ideologija najrazvijenijih kapitalističkih država ustupa pred kapitalom i njegovom logikom, a ta je da on ne slijedi zastavu - nego profit. U tom smislu navodimo sljedeće primjere:

- » *Slučaj Deutsche Bundesbanke. Britanska je obavještajna služba MI6 u sjedištu Bundesbanke u Frankfurtu imala svoju krticu koja im je dvanaest godina dostavljala podatke. Odnosili su se na: procjene smjera kretanja kamatne stope i valutnih tečajeva, procjene koje su bile važne za sve europske privatne i javne financijske ustanove, uključujući, dakako, i navedene ustanove Velike Britanije. Zapravo, špekulacije s budućim kamatnim stopama donosile su milijunske zarade. Inače, ta je ista krtica tijekom 1992., kada su se vodili pregovori o Ugovoru iz Maastrichta o uvođenju eura, dostavljala podatke Britancima o stajalištima Francuske i Njemačke.*
- » *Slučaj WTO-a. Naime, Agencije za nacionalnu sigurnost SAD-a za cijelo trajanje Urugvajске runde, tj. od 1986. do 1994., opskrbljivala je američke transnacionalne korporacije podacima koji su bili predmetom rasprava. Te korporacije su: Monsanto, DuPont, Pfizer, General Electric, Johnson & Johnson, General Motors i IBM. Stoga su ove transnacionalne korporacije cijelo vrijeme imale kontrolu nad pisanjem tri od četiri sporazuma, koja su za njih bila krucijalna. To su sporazumi: o trgovini uslugama (GATS), o mjerama zaštite intelektualnog vlasništva*

(TRIPS) i o mjerama s trgovinom povezanih investicija (TRIMS).

- » *Slučaj Siemens. U travnju 1994. francuska obavještajna služba, tj. Glavna uprava vanjske sigurnosti (DGSE) prisluškivala je telefone njemačkog Siemens-a u vrijeme dok su pregovarali s vladom Republike Koreje o izgradnji super brzih vlakova. Rezultat tog prisluškivanja bio je nepovoljan za Siemens. Naime Nijemci su izgubili taj veliki posao jer je Glavna uprava vanjske sigurnosti predala transkripte razgovora francuskoj kompaniji GEC-Asthom, koja je ponudila povoljnije uvjete. I dobila posao.*
- » *Slučaj VEBA. U veljači 1998. navedena francuska Glavna uprava vanjske sigurnosti prisluškivala je telefone njemačkog koncerna VEBA koji se bavi proizvodnjom opreme za nuklearne centrale. Posebno ih je zanimao podatak o stupnju razvoja komercijalne upotrebe već iskorištenih štapića urana u postupku sagorijevanja u nuklearnim centralama. Razlozi tome su se nalazili u činjenici da je francuski proizvođač razvijao istu tehnologiju za svjetsko tržište.*
- » *Slučaj Enercon GmbH. Ta se njemačka kompanija od 1984. bavi razvojem i proizvodnjom vjetro-turbina i u tome je već dugo svjetski lider. Godine 2000. svoj najnoviji model nisu patentirali, jer su smatrali da to nije neophodno, budući da su svi u svijetu znali o njihovoj leaderskoj ulozi u tom poslu. Stoga su smatrali da se nitko na svijetu neće usuditi posegnuti za njihovom tehnologijom. No Enercon GmbH se našao na meti ECHELONA, koji je prisluškivao njegove telefonske linije. Ujedno je pronađen način da se kopira i tehnička dokumentacija.¹³ Zapravo, iza svega je stajala najmoćnija obavještajna ustanova na svijetu, a to je Agencija za nacionalnu sigurnost SAD-a (National Security Agency - NSA), koja je transkripte razgovora, kao i kopiranu tehničku dokumentaciju, stavila na raspolaganje američkoj kompaniji Kenetech Windpower Inc. Nakon toga su se pripadnici Agencije za nacionalnu sigurnost SAD-a aktivno uključili. Došli su u Njemačku i predstavili se kao kupci. Uz pomoć njemačkog znanstvenika, koji je kao krtica radio za interese Amerikanaca, uspjeli su doći u posjed foto-dokumentacije najnovijeg modela vjetro-turbina. Nakon toga sve su predali kompaniji Kenetech Windpower Inc., koja je patentirala vjetrenjaču ne samo u američkom već i u europskom patentnom uredu.*

12 Razgovor s profesorom S. Dedijerom u Dubrovniku 1. travnja 1997. Nazvan je: «osnivačem gospodarsko-obavještajne službe». Organizirani su simpoziji i objavljene knjige u inozemstvu profesor u počast: 1983., 1987. i 1992.

13 Priznao bivši djelatnik ECHELON-a. Izvor: From Venus To Mars, The Economist, November 26th – December 2nd 2001, p. 43

- » *Slučaj Boeinga, Texas Instrumentsa i ostalih u SAD-u. Prema američkim izvorima, do sredine 2000. francuska Glavna uprava vanjske sigurnosti bila je umiješana u sedamdeset slučajeva gospodarske špijunaže u SAD-u. Kompanije koje su višekratno bile na meti su: Boeing, Texas Instruments, Ford Aerospace, Lockheed, Hughes Aircraft, Rockwell International, IBM, Corning Glass i Motorola. Na meti su bile i bankarske institucije, kao što su: Goldman Sachs, Salomon Brothers, Merill Lynch i Citibank. Posebno si ih zanimali strateški podaci o fuziranju i mogućnostima preuzimanja pojedinih kompanija. No na popisu francuske Glavne uprave vanjske sigurnosti bile su i vladine ustanove SAD-a kao što su: Nacionalni laboratorij u Los Alamosu, Nacionalni institut za oceanografiju i atmosferu te Nacionalni institut za aeronautiku. Ipak, Francuska gospodarska špijunaža je najintenzivnije bila upravljena prema američkoj zrakoplovnoj industriji. Stoga se je 1993. većina američkih kompanija za proizvodnju zrakoplova odlučila povući s prestižnog Pariškog zračnog mitinga.*
- » *Slučaj ORANGE-a. Krajem 2000. došlo je do zahlađenja odnosa između Velike Britanije i Francuske, kada je britanska služba sigurnosti MI5 otkrila da je za čitavo vrijeme natječaja za preuzimanje najveće britanske kompanije iz područja mobilne telefonije u to bila uključena francuska Glavna uprava vanjske sigurnosti. Naime, Britanci su otkrili kako je u vrijeme globalnog pregovaranja o preuzimanju ORANGE-a ta francuska obavještajna služba osiguravala tajne podatke France-Telekomu. Zbog toga su Francuzi ostvarili prednost u vrijeme pregovaranja nad američkim kupcem, kupili je za 31 milijardu funta sterlinga i tako preuzeli britansku mrežu mobilne telefonije.*

(1) ECHELON je najveći globalni špijunski sustav pod navedenim kodnim imenom. Proteže se preko čitave Zemlje i seže u svemir. Može hvatati tj. presresti, slušati i analizira baš svaki: telefonski razgovor, e-mail, telefaks poruku, kao i baš sve poruke s mobilnog telefona bilo gdje u svijetu uključujući i internet. Pretpostavlja se da je osnovan 1948., i to sporazumom između vlada SAD-a i Velike Britanije, nazvanim Sporazum UKUSA, a u svrhu presretanja radio-transmisija SSSR-a. ECHELON kontrolira američka Agencija za nacionalnu sigurnost, u suradnji s Engleskom vladinom centralom za komunikacije (Government Communications Security of En-

gland – GCHQ) te s Ustanovom za sigurnost veza Kanade (Communications Security Establishment of Canada – CSE), Upravom australske obrambene sigurnosti (The Australian Defence Security Directorate – DSD) i Uredom vlade Novog Zelanda za sigurnost veza (Government Communications Security Bureau of New Zealand – GCBS). Sve navedene agencije glavne su obavještajne agencije u svojim državama. No, u njemačkom selu Bad Aiblingu, nedaleko Münchena, nalazi se posebna američka prislušna stanica za elektronsku gospodarsku špijunažu pod kodnim imenom Velike uši.

ECHELON, sustav satelitske i kozmičke špijunaže, sastoji se od 120 špijunskih satelita i pet prislušnih centara koji se nalaze na teritorijima država članica i od četiri tisuće prijemnih stanica, postavljenih na svih sedam kontinenata. Pored toga raspolaže i brodovima i podmornicama¹⁴ i super tajnim satelitima koji nas nadziru s visine od 20.000 milja. Ove tzv. presretajuće stanice neselektivno hvataju sve satelitske, mikrovalne i radio-komunikacije preko kablovskih, žičanih ili bežičnih, tj. optičkih kablova, procesuirajući te informacije zahvaljujući umjetnoj inteligenciji i moćnoj mreži računala američke Agencije za nacionalnu sigurnost. Pomoću najmoćnijih računala na svijetu tipa Slikworth, koji imaju poseban program za prepoznavanje glasa, ključnih riječi i znakova – izabiru konkretni glas, određenu riječ ili određeni znak, što je poznato pod nazivom ECHELON rječnik. Nakon toga, informacije idu na daljnju obradu. Prislušne su postaje posebno usmjerene na međunarodne telekomunikacijske satelite Intelsat i Inmarsat, koje koristi većina telekoma u svijetu. Inače, ECHELON može dnevno presresti i obraditi preko tri milijarde telefonskih razgovora, e-mailova, telefaks poruku, kao i poruka s mobilnog telefona koje se šalju putem svih vrsta digitalnih i analognih komunikacija.

Najvažniji prijemni centar nalazi se u Menwith Hillu, u sjevernom Yorkshireu u Engleskoj. Baza je osnovana 1951. i ima više od 25 prijemnih stanica i zapošljava 1.400 ljudi iz sastava Agencije za nacionalnu sigurnost SAD-a i 350 članova Ministarstva

¹⁴ Takva atomska podmornica «Jimmy Carter» je nazvana «špijunom iz morskih dubina». «Usisava» informacije tako što se priključuje na podmorske optičke kablove, prisluškujući sve vrste komunikacija koji se tim kanalima provode.

obrane Velike Britanije. No zemljište je kupljeno od SAD-a i predstavlja eksteritorijalno američko područje, koje je u vlasništvu Agencije za nacionalnu sigurnost. Centrala ECHELONA se nalazi u Fort George G. Meade u blizini Washingtona. Prema izvješću Europskog parlamenta iz 2001., navedeno je da se svi telefonski razgovori, e-mail poruke, telefonske i fax komunikacije čitave Europe rutinski presreću od strane ECHELONA, da obrađuju sve ključne informacije s europskog kontinenta u Menwith Hillu, a onda da ih putem satelita prenose u Fort George G. Meade. A usluge ECHELONA koriste i tzv. države ugovorni partneri, kao što su: Italija, Japan, Republika Koreja, Njemačka, Norveška, Republika Kina i Turska. Inače, prve informacije o sustavu je obznanio Duncana Campbell, britanski freelancer, jedan od svjetski najpoznatijih novinara istraživača.¹⁵No, američka vlada i danas poriče postojanje ECHELON-a.

(2) WATSON¹⁶ SYSTEM je američki moćni suvremeni programski softver. Analitički je sustav za elektronsku špijunažu, dekodiranje i analizu svih vrsta komunikacija digitalne i mobilne telefonije, uključujući i internet. Ono što ovaj sustav može učiniti u nekoliko sekunda to timu stručnjaka treba nekoliko dana. Zapravo, nakon donošenja rezolucije Vijeća sigurnosti br. 1373 od 28. rujna 2001. o suzbijanju međunarodnog terorizma, WATSON SYSTEM je početkom listopada 2001. ustupljen Republici Hrvatskoj. Naime, Washington je procijenio da se naša država može i treba uključiti u antiterorističku koaliciju za suzbijanja međunarodnog terorizma, jer je u proteklom razdoblju učinkovito surađivala razmjenom obavještajnih informacija. Republika je Hrvatska definirana kao važan američki partner u regiji te od značaja u obavještajnoj djelatnosti za čitavo područje jugoistočne Europe. Dodatni razlog bila je prisutnost mudžahedina i terorista na području Bosne i Hercegovine, koji su se nalazili na listi SAD-a, a koji su se nastojali preko našeg teritorij domoći zapadne Europe. U pregovore s našom stranom, koji su se vodili u rujnu 2001., bio je uključen i general Michael Hayden direktor ame-

ričke Agencije za nacionalnu sigurnost. Glavni analitički centar smješten je u bivšu centralnu vojarnu JNA na Črnomercu u Zagrebu, a prislušne jedinice presretanja svih telefonskih razgovora, e-mailova, faksova i poruka s mobilnih telefona, koje se šalju putem svih vrsta digitalnih i mobilnih komunikacija, smještene su na području: Dubrovnika, Splita, Slavonskog Broda, Rijeke, Zagreba i Varaždina. Zadaća WATSON SYSTEM-a je regionalna kontrola komunikacijskih sustava centralnog i južnog dijela Europe. Inače, cjelokupan posao obavlja se uz nadzor američke Agencije za nacionalnu sigurnost, čiji su stručnjaci uključeni u obuku naših stručnjaka za obavještajnu službu.¹⁷

(3) GALILEO je satelitski sustav Europske unije i Europske agencije za svemirska istraživanja. Nastao je kao reakcija na spoznaju o ECHELONU, izraz je nastojanja oslobađanja pozicije jednostavnog korisnika američke tehnologije te želje za uspostavom stvarnog suvereniteta nad europskim prostorom. Naime, europska petnaestorica su 26. ožujka 2002. usvojila plan odgovora, što je naišlo na veliko protivljenje SAD-a koji ga je pokušao ugušiti u početku pod parolom da Europljani kane izvršiti militarizaciju svemira. Čak su i zaprijetili da će sustav srušiti u slučaju «velikoga konflikta». Prva raketa, koja je ponijela u svemir prvi satelit sustava GALILEO (GSTB-V1), lansirana je u svemir 2004. Do 2013. bit će lansirano u orbitu ukupno trideset satelita i to 27 operacionalnih i tri pomoćna. Nalazit će se u na visini od 26.000 kilometara. Podaci dobiveni sustavom GALILEO, odnosit će se na sljedeće «službene kategorije»: cestovna, zračna, pomorska i riječna navigacija, vojna avijacija, razmještaj vojnih snaga, praćenje raketa i raketnih sustava, bankarska sigurnost, mobilna telefonija, poljoprivreda, upozorenja o pojavi požara, sport i zabave itd. Jedan dio podataka bio bi za javnu upotrebu i besplatan. Drugi dio podataka bio bi rezultat narudžba pa bi se kao takav naplaćivao, dok bi se treći dio podataka koristio za svrhe Europske unije i bio bi kriptografirano. Ta skupina, koja je prekrivena velom tajne i koja se i ne nalazi na listi «službene kategorije», bit

15 D. Campbell, Somebody's listening, New Statesman, London, August 12, 1988, pp. 10-12

16 Nazvan je po prezimenu pomoćnika Sherlocka Holmesa.

17 E. Šoštarić, Zagreb s WATSON-om prisluškuje cijeli Balkan, NACIONAL, 11. prosinca 2001., str. 12-14.

će na raspolaganju samo državama Europske unije. Ipak, procurilo je javnost: u toj skupini će se nalaziti «nacionalna obrana, obavještajne službe i gospodarska špijunaža». Već se grade dva centra GALILEO sustava: jedan je pored Münchena, a drugi u Fucinu blizu Rima. Utemeljeno je «zajedničko poduzeće» sa statusom međunarodne međudržavne organizacije sa zadaćom da se putem međunarodnog tendera izabere konzorcij kojemu će se povjeriti koncesije za lansiranje satelita i komercijalizaciju njihovih potencijala u sljedećih dvadeset godina. U rujnu 2003. NR Kina se pridružila projektu s 230 milijuna eura. Nakon toga, projektu se pridružio: Izrael, Ukrajina, Maroko, Republika Koreja i Norveška. Sustav će koštati Europljane cca 3,5 milijarde eura.

6. Umjesto zaključka: i Republika Hrvatska nalazi se u svjetskom ratu za gospodarske informacije

Svakako da se naši političari – uključujući Predsjednika Republike – moraju ugledati na one koji na svjetskoj sceni, kroz gospodarsku diplomaciju, aktivno doprinose gospodarskom rastu i društvenom razvoju svoje države. Dakako, gospodarska diplomacija nije cilj, već sredstvo, kako bi se u Republici Hrvatskoj bolje živjelo. Mora se povesti računa o procjeni da se u razvijenim državama danas, kao i u onim državama koje se snažno nameću (emerging countries), a to su prije svega NR Kina, Indija i Brazil, više od dvije trećine obavještajnih i protuobavještajnih kapaciteta nalazi u funkciji gospodarske diplomacije. Prošla su vremena kada su se ove službe bavile klasičnim aktivnostima tzv. specijalnog rata u kojemu je lov na špijune bio glavna tema. Suvremeno razdoblje je pred našu obavještajnu i protuobavještajnu zajednicu stavilo nove zadaće. Te zadaće treba izbalansirati tako da budu u optimalnim kvantitativnim i kvalitativnim proporcijama. Ali, jedno je sigurno: više od pedeset posto kapaciteta zajednice, trebaju se usmjeriti prema gospodarstvu. Kako prema unutra, tako i prema van. To znači da imaju obvezu stabilizirati nacionalnu gospodarsku scenu tako što će postati psi čuvari (watch dog) i gospodarske strukture hrvatskog društva. Njihov prvi doprinos u tom smjeru bio bi da svim objektivnim i subjektivnim kapacitetima koji im stoje na ras-

polaganju - krenu na korupciju. Dakako, u suradnji s drugim ustanovama kao što su prije svega: Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, njegov Ured za suzbijanje korupcije i organiziranoga kriminaliteta (USKOK), ali i čitava sudbena vlast. Prema tome, obavještajna i protuobavještajna zajednica trebaju preuzeti ulogu «prednjeg odreda» zaštitite temelja gospodarskog ustroja Republike Hrvatske, a to su, prema članku 49. Ustava Republike Hrvatske, «poduzetnička i tržišna sloboda». Jer, korupcija treba biti na meti i zbog unutarnje situacije, ali i zbog inozemnih izravnih investicija (FDI), bez kojih ne može niti jedna država u razvoju i tranziciji. Dakako, odavno je poznato da inozemni investitori imaju 192 solucije za plasman svoga kapitala. Upravo onoliko koliko je država članica OUN-a.

Kreatori naše gospodarske i razvojne politike, uključujući, dakako, i Predsjednika Republike, stalno trebaju voditi računa da se danas vodi svjetski rat za gospodarske informacije. I da je obavještajna revolucija izazvala rat – koji se vodi svim sredstvima. I da su najrazvijenije kapitalističke države ljuti neprijatelji kada su u pitanju gospodarske informacije koje mogu pomoći njihovim gospodarskim subjektima da na svjetskom tržištu budu produktivniji, uspješniji, bolji od svojih konkurenata¹⁸ Jasno, treba voditi računa o tome da je i naš gospodarski sustav, mada za sada krhak i loman, interesantan i velikim igračima na svjetskom tržištu. I da smo i mi objekt, tj. meta u tome ratu. Da je to tako, navodimo podatak da se špijunira rad i naših gospodarskih subjekata. Konkretno, otkrilo se da je Deutsche Telekom špijunirao naše poduzetnike, a u tu aferu bio je umiješan i suradnik njemačke službe za sigurnost «koji je prije toga radio u njemačkom saveznom uredu za zaštitu ustava. Svojim vezama u istočnoj Europi dolazio je do potrebnih informacija».¹⁹ A pored navedene zadaće obavještajna i protuobavještajna zajednica također mora biti više usmjerena prema van. Mora postati jedan od servisa gospodarske diplomacije Republike Hrvatske. To znači, mora utemeljiti gospodarsku obavještajnu službu i koristi-

18 Što bi rekao Konfucije prije 2.500 godina: «Ljubav je privremana - samo interesi su vječni»

19 S. Krnetić, I. Živko, Špijunirali i političare, a ne samo Maju – DEUTSCHE TELEKOMU SU NA METI BILI I NAŠI PODUZETNICI, 24 SATA, 29. svibnja 2009., str. 12.

ti sva sredstva koja koriste tajne službe država, kako bi ostvarila svoje ciljeve. A ti su ciljevi dio cjeline koja se naziva nacionalni interes. Jednostavno, naša Sigurnosno-obavještajna služba mora postati – kako je to predočeno Shemom 1. - jedna od četiri glavne sastavnice gospodarske diplomacije. Mora biti jedna od prvih izvora informacija za stožer gospodarske diplomacije. Uostalom, naša Sigurnosno-obavještajna služba trebala bi pružati ključne informacije «o državi penetracije». A druga sastavnica trebala bi biti obavještajna služba Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija – jer je to naprosto praksa kod razvijenih država koje bilježe pozitivne rezultate. Uostalom, tko u određenom trenutku može bolje poznavati gospodarsku frontu u određenoj državi, nego obrazovani diplomatski i konzularni djelatnici koji su akreditirani u određenoj državi penetracije? Treća sastavnica gospodarske diplomacije trebala bi biti Hrvatska gospodarska komora pa u tom smislu posebno ističemo sljedeće: za potrebe i ovoga istraživanja 18. rujna 2009. nazvali smo Odjel za poslovne informacije Hrvatske gospodarske komore. Rukovoditeljici toga odjela postavili smo pitanje: «Da li je HGK ikad organizirala skup na kojemu bi domaći stručnjaci za poslovne informacije i poslovno-obavještajnu službu izložili svoja stajališta?». Odgovor je glasio: «Na žalost, mislim da nismo»?²⁰

Dakle na čelu Stožera gospodarske diplomacije treba se nalaziti sam Predsjednik Republike, svjestan, da su vremena kurtoaznih obilazaka država prošlost te da s više odgovornosti mora prilaziti svome poslu, i da se konačno pučanstvu stalno mora polagati račun. Dakako, Predsjednik Republike Hrvatske, prije svega, treba raditi na povećanju političkog ugleda naše države. Također mora aktivno doprinosti gospodarskom rastu i ekspanziji našega gospodarstva na područje međunarodne ekonomije. Narod ima pravo znati što je uradio na pitanju ekspanzije našega gospodarstva na području međunarodne ekonomije nakon svake završene misije u inozemstvu, jer, kao što je rekao J. Chirac: «Kad putujem u inozemstvo, nemam nikakvih

predrasuda. Idem prodavati francuske proizvode». Stoga mislimo da će doći vrijeme kada će nakon svakog povratka iz inozemstva, Predsjednik Republike izvijestiti javnost i o novim poslovima koji su zaključeni, jer i on kada odlazi u službene posjete ne treba imati nikakvih predrasuda, jer odlazi prodavati hrvatske proizvode. Dakako, da u tom cilju treba koristiti i bilateralne, ali i multilateralne susrete. Stoga su promašeni prigovori upućivani Stjepanu Mešiću zbog sudjelovanja na konferencijama Pokreta nesvrstanosti: od 13. konferencije u Kuala Lumpuru 2003., preko 14. konferencije u Havani 2006. do 15. konferenciju 2009. u Sharm El Sheikh. N. B. Pokret okuplja 118 država članica. Ako i nije «prodavao hrvatske proizvode», barem je stvorio teren za one koji će nastupiti početkom 2010. No istina je i to da međunarodna politika nikad neće biti toliko transparentna, da bi narod baš znao sve o svemu. Uvijek će diplomacija raditi «u rukavicama», tiho i daleko od javnosti. U konačnici važno je da pučanstvo osjeti poboljšanje od službenih odlazaka političara u inozemstvo. Kako na planu gospodarskog rasta, tako i na planu društvenog razvoja. Moramo biti svjesni da poboljšanja nikad nisu moguća na kratak rok. No, važno je da su političari svjesni činjenice da na položaju nisu zbog svojih privatnih poslova - nego zbog općeg dobra. Ili, kako se govorilo u dugovječnoj Dubrovačkoj Republici, kolijevci naše gospodarske diplomacije: «OBLITI PRIVATORUM PUBLICA CURATE».

²⁰ Aktualni predsjednik HGK i neovisni predsjednički kandidat u svojoj predizbornoj kampanji u prosincu 2009. u prioritet najvišeg ranga stavljao je upravo gospodarsku diplomaciju. A od 1995. - kada je došao na čelo HGK - nikad nije okupio domaće stručnjake za to područje!)

LITERATURA

1. Carrière, G. C. de la. (1998.). *La diplomatie économique – La diplomate et le marché*. Paris: Economica – Collection Diplomatie.
2. Dedijer, S. (2002.). «Ragusa Intelligence and Security (1301-1806): Model for Twenty-First Century?», *Journal of Intelligence and Counterintelligence*, Vol. XV, No. 1, Spring 2002.
3. Duncan, C. (1988). «Somebody's listening», *New Statesman*, London, August 12.
4. THE ECONOMIST. (1997). «He knows how to do it», *December 23*.
5. THE ECONOMIST. (2001). «From Venus To Mars», *November 26th – December 2nd 2001*.
6. Krnetić, S. i Živko, I. (2009.). «Špijunirali i političare, a ne samo Maju – DEUTSCHE TELEKOMU SU NA METI BILI I NAŠI PODUZETNICI», *24SATA*, 29. svibnja.
7. LIDER PRESS. (2008.). «Razgovor s Peterom Hasslacherom, direktorom Austrijskog ureda za vanjsku trgovinu u Hrvatskoj: Na gospodarsku diplomaciju Austrija će ove godine potrošiti 70 milijuna eura», 5. lipnja.
8. Ornatsky, I. A. (1985.), *Ekonomičeskaja diplomatia*. Moskva: Meždunarodnie otnošenja.
9. Smith, C. (2009). «L'Oréal chief puts brave face on crisis», *The Wall Street Journal*, Sept. 26.
10. Šošarić, E. (2001.). «Zagreb s WATSON-om prisluškuje cijeli Balkan», *NACIONAL*, 11. prosinca.

Zdravko Bazdan, izv. prof.

Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju

OPTIMAL MODEL OF ECONOMIC DIPLOMACY OF REPUBLIC OF CROATIA IN THE CONTEXT OF GLOBAL INTELLIGENCE REVOLUTION

SUMMARY

The aim of this study is to point to the fact that economic diplomacy is a relatively new practice in international economics, specifically the expansion of the occurrence of Intelligence Revolution. The history in global relations shows that without economic diplomacy there is no optimal economic growth and social development. It is important to note that economic diplomacy should be important for our country and the political elite, as well as for the administration of Croatian economic subjects that want to compete in international market economy. Comparative analysis are particularly highlighted by French experience. Therefore, Croatia should copy the practice of those countries that are successful in economic diplomacy. And in the curricula - especially of our economic faculties - we should introduce the course of Economic Diplomacy. It is important to note, that in order to form our optimal model of economic diplomacy which would be headed by the President of Republic of Croatia formula should be based on: Intelligence Security Agency (SOA), Intelligence Service of the Ministry of Foreign Affairs and European Integration, Intelligence Service of the Croatian Chamber of Commerce and the Intelligence Service of the Ministry of Economy, Labor and Entrepreneurship. Described model would consist of intelligence subsystem with at least twelve components.

KEYWORDS

Intelligence Security Agency (SOA), President of Republic of Croatia, economic espionage, industrial espionage, ECHELON, WATSON SYSTEM, GALILEO